

DOI: 10.32347/2076-815x.2026.91.322-337

УДК 712.2.01:[725.1:614.2]

к. арх., доцент **Шевченко Л.С.**,

ls.shevchenko@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6840-8406, H-index 4,

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»,

д. арх., професор **Древаль І.В.**,

dreval3000@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8157-1467, H-index 2,

Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова

РОЗРОБКА МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ ОЗДОРОВЧИХ ЛАНДШАФТНИХ ОБ'ЄКТІВ

Розкрито існуючі теоретичні засади формування ландшафтних об'єктів, які мають вагомий потенціал для оздоровлення. Актуальність теми обумовлена ускладненням демографічної ситуації, збільшенням кількості осіб, що потребують реабілітації внаслідок отриманих травм в ході російської агресії, загострення психологічного та фізичного стану населення у цей період, збільшення агресивності, тривожний та депресивний стани організму, посттравматичні стресові розлади. Авторами підняте питання створення новітніх об'єктів для оздоровлення населення України – особливих відкритих озелених просторів в структурі міста з відповідною ландшафтною та структурно-функціональною організацією, які здатні забезпечити процеси оздоровлення і, таким чином, здійснити внесок у досягнення цілі сталого розвитку «Міцне здоров'я». Дослідження показало, що питання оздоровлення людини шляхом посилення контактів з природою та формування особливих ландшафтних умов для взаємодії з нею потребують міждисциплінарного підходу та лежать у площині низки наукових сфер – фундаментальній з її природничою та гуманітарною складовими.

Ключові слова: ландшафтний об'єкт; комплекси; оздоровлення; методологічні засади; цілі сталого розвитку.

Постановка проблеми. Вирішення комплексу проблем, пов'язаних із оздоровленням населення, визначено однією із глобальних цілей сталого розвитку, що були сформульовані в Резолюції ООН (Нью-Йорк, 2015 р.) і підтримані Україною у 2017 р. [1]. Одна із ключових цілей – «Міцне здоров'я» (позиція 3) передбачає покращення громадського здоров'я, забезпечення послугами, які підтримують здоров'я населення, сприяють його психологічному благополуччю та зменшенню смертності загалом.

Для України рух в руслі означеної мети набуває особливої актуальності в контексті ускладнення демографічної ситуації, а також збільшення кількості осіб, що потребують реабілітації внаслідок отриманих травм (в т. ч. психологічних), в ході російської агресії. Серед них люди різного віку, в тому числі діти, жінки та чоловіки. Тому проблема оздоровлення даної категорії населення є вельми актуальною. Основні засади державної політики у сфері оздоровлення та реабілітації населення окреслено в законах України – «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (від 15.12.2021 за № 1962-IX з подальшими змінами [2]), «Про оздоровлення та відпочинок дітей» (від 21.05.2009 за № 1401-VI з подальшими змінами [3]) та у Положенні про соціальний проєкт «Активні парки – локації здорової України» (від 07.04.2021 р. № 326, [4]).

З іншого боку, відбуваються певні психологічні зміни у поведінці людини сучасного суспільства, пов'язані з необхідністю швидко адаптуватися до нових вимог життя та праці, отримати додаткові знання та уміння в умовах жорсткої конкуренції. Як стверджують учені, «соціальні трансформації є настільки стрімкими, що людина не здатна належним чином адаптуватися до них без психологічних та інтелектуальних втрат» ([5], с. 212). У сучасних життєвих реаліях зростає психологічна втомлюваність, фізичне та розумове навантаження, з'являється феномен «інформаційного шуму» та «психологічного вигорання».

Чимало збитків здоров'ю населення нанесли воєнні дії. Актуальною проблемою є загострення психологічного та фізичного стану населення у цей період, збільшення агресивності, тривожний та депресивний стани організму, посттравматичні стресові розлади, характерні як для мешканців тилу, так і для безпосередніх учасників бойових дій. Ускладнює цей процес і поширення нових захворювань, апатія, депресія, різноманітні соматичні й психічні захворювання.

У пошуках підтримки та допомоги кожній людині у цій ситуації гуртуються представники різних науково-практичних сфер. Результатом їхньої щоденної праці є реалізації грантових програм, поява реабілітаційних та оздоровчих центрів, які допомагають у відновленні фізичного та психологічного потенціалу людини. Різноманіття напрямків роботи та строкатість засобів досягнення мети свідчать про багатогранність проблеми.

Отже, в якості актуальної соціально значущої проблеми можна визначити невідповідність наявних ресурсів для оздоровлення населення сучасним потребам суспільства.

Професійною, архітектурно-містобудівною проблемою, яка висвітлена в даній роботі, є створення новітніх об'єктів для розгортання ефективних

програм оздоровлення населення України, які ґрунтуються на результатах сучасних наукових досліджень. В якості таких об'єктів авторами розглядаються особливі відкриті озеленені простори в структурі міста, які за рахунок їх ландшафтної та структурно-функціональної організації забезпечують процеси оздоровлення, і, таким чином, здійснюють внесок у досягнення цілі сталого розвитку «Міцне здоров'я». Їх можна попередньо визначити як оздоровчі ландшафтні об'єкти (ОЛО). Розробка теоретичного підґрунтя для створення подібних об'єктів – є важливим науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання властивостей природного середовища для оздоровлення населення сьогодні активно та широко розглядаються науковцями в контексті проблематики сталого розвитку. Аналіз публікацій дозволив виявити декілька напрямків. Один з них об'єднує роботи, присвячені *використанню якостей* елементів природи створювати комфортні мікрокліматичні умови для фізичної активності населення, тобто його оздоровлення. Так, організація спортивно-досугової діяльності на «відкритому повітрі» в структурі міських озелених просторів визнана корисною та ефективною [6; 7; 8; 9]. В цих роботах здебільшого оцінюється територіальний потенціал озеленого простору, тобто скільки людей зможе оздоровитися на певній території. Ландшафтна організація розглядається як засіб упорядкування різних видів фізичної активності.

Інший напрямок націлений на використання природних елементів, як своєрідних «заспокійливих». Такі дослідники як В. Гриньова [10], У. Іваночко та Р. Дмитрів [11], Chia K. Rashid, Ali O. M. Sharbazhery та Mihraban O. Mustafa [12] доводять, що певним чином організований ландшафт сприяє психологічному та емоційному оздоровленню відвідувачів.

Окремий напрямок складають роботи з біології та медицини, де вивчаються цілющі властивості рослин завдяки виділенню ними фітонцидів [13; 14; 15; 16; 17]. Так, в дослідженнях фахівців з фітоергономіки В. Іванченко, А. Гродзинського та Т. Черевченко [18] розглядаються питання взаємодії рослин та людини для підвищення її працездатності. В роботах цього напрямку вагомими є питання біологічних характеристик рослин, їх дендрологічні властивості, ступінь їх фітонцидної активності та впливу на організм людини. Це висвітлено у працях Т. Дерев'янка [19], Л. Ільченко, О. Мильнікової та ін. [20]. Однак, в цих роботах не йдеться про просторову організацію елементів оздоровлюючого ландшафту.

Чимало наукових публікацій присвячені формуванню ландшафтних об'єктів з терапевтичною функцією. Їх автори – фахівці-практики, які мають практичну реалізацію своїх наукових досліджень у так званих цілющих, терапевтичних садах. Серед них – С. Cooper Marcus та N. Sachs [21], D. Winterbottom та А.

Wagenfeld [22], G. Souter-Brown [23] та S. Jeffries [24]. Останнім часом простежується активність вітчизняних науковців у цій сфері, у тому числі – й серед архітекторів. Це роботи Я. Онуфрій та Г. Лукашчук [25], Г. Ковальської та З. Обиночної [26], тощо. Але вони носять поодинокий характер і не мають ознак системного ґрунтового дослідження. Попередні авторські напрацювання присвячені дослідженню ландшафтних об'єктів та їх складових [27; 28; 29; 30]. Філософським питанням взаємодії людини, природи та медицини присвячено роботи вищезгаданої Н. Зінченко [5].

Таким чином, проведений аналіз переконливо доводить актуальність визначеної проблеми та зацікавленість науковців в її вирішенні. Питання, що розглядаються, висвітлюють різні аспекти створення простору для оздоровлення населення.

Але шляхи архітектурно-ландшафтного формування оздоровчих ландшафтних комплексів є недостатньо вивченими. Їх релевантність підтверджує необхідність опрацювання теоретичної бази та методологічних засад для реалізації досліджуваних об'єктів.

Метою даної роботи є визначення та систематизація наукових підходів, теорій, концепцій, що стосуються означеної вище проблеми для побудови методологічних засад її вирішення. **Завдання дослідження:**

- визначити ключові наукові сфери та напрямки, що дотичні до вирішення питань оздоровлення людини за рахунок посилення контактів з природою, формування особливих ландшафтних умов для взаємодії з нею;
- виявити існуючі наукові підходи та теоретичні концепції, які можуть бути дієвими при формуванні оздоровчих ландшафтних комплексів.

Методика дослідження включає такі методи, як: узагальнення, порівняння, систематизації результатів прикладних наукових досліджень та теоретичних надбань новітніх наукових підходів.

Результати дослідження та їх обґрунтування. Аналіз останніх наукових публікацій розкрив багатоаспектність вирішення проблеми оздоровлення населення, а також перспективність залучення до цього процесу засобів архітектурної науково-практичної сфери. Побудова методологічних засад для розбудови ОЛО включає такі складові:

- обґрунтування загальних ціннісних орієнтирів вирішення проблеми;
- визначених наукових сфер що створюють міждисциплінарний простір вирішення проблеми оздоровлення населення шляхом архітектурно-ландшафтного формотворення;
- залучення сучасних досягнень визначених наукових сфер для побудови теоретичної бази вирішення проблеми в архітектурній науковій площині.

В ході дослідження було виявлено, що *ціннісні орієнтири вирішення проблеми* оздоровлення людини сьогодні визначаються загальними філософськими підходами «людино-центризму» та «природо-центризму» [13,16, 31]. Людина, згідно цих підходів, розглядається як частинка природи, що потребує посилення зав'язків з нею для свого же збереження. Ці підходи знайшли втілення у сучасній концепції біо-урбанізму та «екологічному підході». Вчені звертають увагу на те, що сучасний міський простір побудований для ефективності протікання певних соціально-функціональних процесів (виробничих, побутових, комунікаційних тощо), а не для позитивного впливу на людину, як природну істоту [32]. Стерильні техногенні ландшафти сучасних міст є відірваними від біологічних та підсвідомих зв'язків Людини та Природи [31]. В той же час, присутність в просторі, що безпосередньо оточує людину, природних матеріалів та елементів живої природи є важливим фактором оздоровлення. [33]. З іншого боку, такі простори сприяють збереженню самої природи [27].

Дослідження показали, що питання оздоровлення людини шляхом посилення контактів з природою та формування особливих ландшафтних умов для взаємодії з нею лежать у площині таких ключових наукових сфер – фундаментальній з її природничою та гуманітарною складовими, охорони здоров'я, архітектурно-містобудівній. Вони є підґрунтям для розвитку прикладних наук (медицини, інженерії, будівництва тощо), рис. 1.

Вагомий вплив на фізичне та психічне здоров'я людини має візуальне середовище, здатне покращити концентрацію, викликати втому очей, або, навіть, призвести до стресу. Ці питання лягли в основу соціально значущої галузі знань – відеоєкології, яка поєднує в собі екологічні, фізіологічні (фізіологія зору людини) та психологічні аспекти [14]. Разом з цим, відеоєкологія сприяє створенню комфортного середовища життєдіяльності людини на гармонійних і естетичних засадах, що є актуальним і для ландшафтних об'єктів.

У сфері охорони здоров'я з'явилися нові терміни: «фітотерапія», «кліматотерапія», «рекреаційна фізіологія», «ландшафтотерапія», «іпотерапія», «естетотерапія», «садотерапія» як методи оздоровлення, лікування, відновлення і реабілітації. Основним змістовим наповненням цих усіх понять є інтеграція у життєвий процес людини природного середовища (особливостей ландшафту, рельєфу місцевості, рослинності, природних водних елементів) та домашніх тварин шляхом взаємодії з ними через дихальні шляхи, чуттєві органи, дотик тощо (під час прогулянки, помірною фізичною навантаження та ін.). Згідно досліджень учених-медиків, результатом такої взаємодії є позитивна дія на стан організму людини – його серцево-судинної системи, дихальних шляхів,

(перспективи) з безпечної точки (притулку), уникаючи ситуацій та видів, які потенційно несуть небезпеку ([21], с. 23). Теорія підтримуючих садів (Theory of Supportive Gardens) вищезгаданого R. Ulrich [34] є теорією зменшення стресу шляхом соціальної підтримки людини, відчуття нею контролю, фізичного руху, фізичних вправ та «позитивних природних відволікань» ([21], с. 24-25). Підґрунтям для формування теорії відновлюваної уваги (Attention Restoration Theory) R.

Karlan та S. Kaplan [36] стали результати дослідження авторів, пов'язані з тривалими періодами цілеспрямованої концентрованої уваги людини без її відновлення, що призводить до розумової і фізичної втоми людини, зростання дратівливості, нетерпіння, ворожості, розосередженості у важливих речах ([21], с. 28-29). Автором висувається припущення, що дієвою допомогою у цих проблемах є природне середовище у різних аспектах взаємодії з ним – шляхом догляду за домашніми рослинами, споглядання виду з вікна, садівництвом.

Питання терапевтичного впливу природного середовища на людину підіймалися й українськими вченими у 80-х роках ХХ ст. переважно для підвищення працездатності (В. Іванченком, А. Гродзинським, Т. Черевченко), але не набули подальшого поширення та розвитку як серед науковців медичної сфери, так і біологів, архітекторів, ландшафтних архітекторів. З середини 1990-х років у сфері охорони здоров'я більше уваги почали приділяти пацієнтоорієнтованому підходу, який потребував і відповідного науково-обґрунтованого дизайну відкритих просторів медичних закладів [21]. Саме в цей період прийшло розуміння того, що фізичне середовище має значення для здоров'я і благополуччя людини. І важливим у людини є не лише конкретна хвороба, а її здоров'я і благополуччя в цілому [21]. Щаслива людина бачить світ через «рожеві окуляри». Таке припущення висловили науковці P. Niedenthal, M. Setterlund та D. Jones [37] і довели це в своїй теорії емоційної конгруентності (Emotional Congruence Theory). Згідно неї, емоційний стан людини має глибокий вплив на її сприйняття місця чи речі. Людина в гарному емоційному стані помічає в оточуючому її середовищі привабливі речі, не звертаючи увагу на все інше. І, навпаки, людина у стані стресу в тому ж самому середовищі бачить в першу чергу негарзди, незручності, непривабливі елементи ([21], с. 30-31).

Не менш важливими у даному дослідженні є наукові знання фундаментальної сфери, як природничої, так і гуманітарної. Дослідження біологічно активних речовин у рослин призвели до використання їх дії на організм людини. Фітонциди рослин, органічні речовини, які утворюються в них у процесі обміну речовин, відрізняються сильною антибіотичною дією, тобто властивістю вбивати різні мікроби, цвілеві грибки й інфузорії та

стимулювати захисні сили організму як хворої людини, так і здорової ([38], с. 10). У свій час за даними рекреаційної фізіології науково-дослідницької лабораторії з туризму та екскурсій, з'ясували, що активний відпочинок може знижувати рівень захворюваності серцево-судинної системи приблизно на половину, дихальних органів – майже на 40%, нервової та кістково-м'язової системи – на 30%. Велике значення має у попередженні психічних розладів ([15], с. 135).

Ученими доведено, що оточуюче середовище, життєвий простір має істотний вплив на формування людини, її відчуття безпеки, надійності, комфорту й затишку – суттєвих складових її психологічного здоров'я. Але так само і людина здатна змінити середовище існування відповідно до своїх потреб.

Повернення до природи – є одним із шляхів у пошуку саме такого середовища. Лікувальні властивості природи були відомі з давніх часів, зокрема – у наших предків скіфів, цілющі ліки котрих цінувалися і в європейських країнах – Греції, Італії ([13], с. 6). Чи не перший опис використання рослин у лікарській практиці на українських теренах знаходимо у виданні 1076 року – «Изборник Великого князя Святослава Ярославича» ([13], с. 6; [15], с. 47). Природне середовище має вагомий потенціал для зниження втомлюваності людини, відновлення працездатності її організму, покращення дихання, попередження розвитку низки захворювань та розладів, у тому числі й психологічних. У свій час ці властивості природи лягли в основу формування мережі санаторно-курортних закладів у різних кліматичних зонах, де активно запроваджувалися кліматолікування, аеротерапія, таласотерапія. Дослідженнями науковців доведена позитивна взаємодія людини з флорою і фауною, які мають місце «...між легенями і повітрям, між світлом і оком, між звуком і вухом» ([13], с. 5).

Висновок. Протягом тисячоліть науковці повернулися до розуміння зв'язку важливості природи в процесі зцілення. Сучасні уявлення про те, що здоров'я людини – це стан не лише фізичного, але й психічного, ментального, соціального та духовного благополуччя, тому оздоровчі ландшафтні об'єкти повинні також включати різні рівні взаємодії з природою. Отже:

- 1) оздоровчі (цілющі) й терапевтичні ландшафтні об'єкти цілеспрямовано розроблені для заохочення пасивної та/або активної взаємодії між людьми та цілющими властивостями природи;
- 2) вирішення визначеної в статті проблеми потребує міждисциплінарного підходу;

3) теоретичні засади дослідження слід будувати як розвинену наукову платформу, яка має багатопланову структуру, що включає результати досліджень та методи різних науково-практичних сфер.

Список використаних джерел:

1. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (дата звернення: 15.10.2025).

2. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

3. Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

4. Про затвердження Положення про соціальний проєкт "Активні парки – локації здорової України": Постанова Каб. Міністрів України від 07.04.2021 р. № 326: станом на 25 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2021-p#Text> (дата звернення: 15.10.2025).

5. Зінченко Н.О. Людина, природа та медицина в епоху постсучасності. Гілея. Науковий вісник. 2017. Випуск 118 (№3). С. 211-213.

6. Baibak D., Dreval I. Developing a Network for Physical Activity as a Component of Smart Growth in Post- War Ukraine. Smart Technologies in Urban Engineering: Proceedings of STUE-2023. 2023. Vol. 808. P. 109–120. DOI: 10.1007/978-3-031-46877-3_10

7. Байбак Д.О. Роль спортивно-дозвілєвих комплексів в підвищенні фізичної активності та здоров'я українців. Актуальні проблеми, пріоритетні напрямки та стратегії розвитку України: матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф., м. Київ, 15 берез. 2021 р. / ІТТА. Київ, 2021. С. 36–38.

8. Макдональд Гібсон Ж., Родрігес Д., Деннерлейн Т., і ін. Прогнозування впливу міського дизайну на фізичну активність і здоров'я населення: тематичне дослідження. Health & Place. 2015. (35). С. 79–84.

9. Perry M.A., Devan H., Fitzgerald H., Han K., Liu L.T., & Rouse J. Accessibility and usability of parks and playgrounds. Disabil Health 2018. Vol. 11, no. 2. P. 221–229. DOI: 10.1016/j.dhjo.2017.08.011

10. Гриньова В. До питання про вплив звуків природи на емоційний стан людини. Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України: матеріали Всеукр.наук.-практ.конф., м. Полтава, 14 квітня 2016 р. Полтава, 2016. С. 172-174.

11. Іваночко У.І., Дмитрів Р.В. Психологічні аспекти архітектури як фактор у підтримці психічного здоров'я військових після воєнних травм: аналіз закордонного досвіду. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Випуск 72. 2025. С. 346-360. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.346-360>
12. Chia K. Rashid, Ali O.M. Sharbazhery, Mihraban O. Mustafa. Therapeutic Gardens in Psychological Hospitals Between Reality and Requirements - A Case Study in Sulaimani city. Tikrit Journal for Agricultural Sciences. September 2022. P. 98-112. <https://doi.org/10.25130/tjas.22.3.12>
13. Смик Г.К. Знайдеш в рослині порятунок. Київ: Знання, 1992. 62 с.
14. Володарець С.О. Сануюча функція деревних рослин культур фітоценозів урбанізованого середовища: дис. ...канд. біол. наук: 03.00.16. Вінниця, 2016. 214 с.
15. Фещенко П.И. Целебные свойства природы. Киев: Урожай, 1990. 168 с.
16. Стойко С.М., Третяк П.Р. Природа – Стихия – Человек. Львов: Вища школа. 1983. 120 с.
17. Мізюк Р. Дослідження протимікробної активності культивованих і дикоростучих лікарських рослин Галичини відносно основних збудників гнійно-септичних інфекцій: дис. ... канд. мед. наук: 03.00.07. Івано-Франківськ, 2016. 175 с.
18. Фитоэргономика / Иванченко В.А., Гродзинский А.М., Черевченко Т.М. и др., под ред. акад. АН УССР Центр. респ. ботан. сад. Киев: Наукова думка. 1989. 296 с.
19. Дерев'янюк Т. Протимікробні властивості біогенних летких органічних речовин деревних рослин. Біологія та екологія. 2019. Том 5. № 1. С. 107-112. <https://doi.org/10.33989/2414-9810.2019.5.1.195128>
20. Ільченко Л.А., Мильнікова О.О. Видове різноманіття та життєвий стан дендрофлори клінічної лікарні АТ «Українська залізниця» м. Дніпро. Наукові доповіді НУБіП України. № 1/107, 2023. URL: [https://doi.org/10.31548/dopovidi.1\(107\).2024.023](https://doi.org/10.31548/dopovidi.1(107).2024.023) (дата звернення: 15.10.2025).
21. Clare Cooper Marcus, Naomi Sachs. Therapeutic landscapes: an evidence-based approach to designing healing gardens and restorative outdoor spaces. New Jersey: Wiley. John Wiley & Sons. 2013. 336 p.
22. Daniel Winterbottom, Amy Wagenfeld. Therapeutic Gardens: Design for Healing Spaces. Portland: Timber Press. 2015. 324 p.
23. Gayle Souter-Brown. Urban health: applying therapeutic landscape design. Methods, design, strategies and new scientific approaches / Therapeutic landscape design (Springerbriefs in applied sciences and technology). Milan: Springer. 2023. 136 p.

24. Sue Jeffries. *Designing, Planting and Using a Therapeutic Garden*. The Crowood Press. 2023. 112 p.

25. Онуфрій Я., Лукашчук Г. Терапія садом: як засобами ландшафтної архітектури впливати на ментальне здоров'я під час війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Архітектура. 2025. Випуск 7. Номер 5. С. 111-120. <https://doi.org/10.23939/sa2025.02.111>

26. Ковальська Г.Л., Обиначна З.В. Особливості планувальної організації сенсорного саду при реабілітаційних центрах. *Архітектурний вісник КНУБА*. 2019. Випуск 17-18. С. 290-299.

27. Рубан Л., Древаль І. Наукові підходи щодо організації «блакитної зеленої» інфраструктури міста в умовах зміни клімату. *Містобудування та територіальне планування*. 2023. Випуск № 84. С. 309-321. DOI: 10.32347/2076-815x.2023.84.309-321

28. Шевченко Л. Екологічні аспекти ландшафтного дизайну міського середовища / Ecological aspects of landscape design of the urban environment. *Проблеми розвитку міського середовища*. 2010. Вип. 3. С. 190-193.

29. Шевченко Л.С., Новосельчук Н.Є. Прийоми ландшафтного дизайну постіндустріального середовища. *Містобудування та територіальне планування*, 2023. Вип. 84. С. 424–434. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.84.424-434>

30. Shevchenko L. Landscape objects: from aesthetic pleasure to healing. *Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference*. Prague, Czech Republic. Pp. 5-9.

31. Gehl J. *Cities for people*. Washington D.C.: Island Press. 2010. 288 p.

32. Casagrande Marco. *Community Gardens of Taipei*. URL: https://www.researchgate.net/publication/372078763_COMMUNITY_GARDENS_OF_TAIPEI (дата звернення: 15.10.2025).

33. Benessaiah K., Chan K. Re-connecting to nature amidst crisis: Mobilities, livelihood transformations, and land management in the greekback-to-the-land trend. *People and Nature*. 2023. 5 (1), 1–22. DOI: 10.1002/pan3.10546

34. Ulrich R. View through a window may influence recovery from surgery. *Science*. 1984. Volume 224. Issue 4647. Pp. 420-421.

35. Apprhton J. *The Experience of Landscape*. New York: John Wiley & Sons. 1975. 573 p.

36. Kaplan R., Kaplan S. *Experience of Nature: A Psychological Perspective*. New York: Cambridge University Press. 1989. 368 p.

37. Niedenthal P., Setterlund M., Jones D. *Emotional Organization of Perceptual Memory*. New York: Academic Press. 1994. Pp. 237-242.

38. Коргут В.В. *Ліки навколо нас*. Київ: Здоров'я, 1973. 448 с.

PhD in Architecture, Associate Professor **Shevchenko Liudmyla**,
National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”
Dr in Architecture, Professor **Dreval Iryna**,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR THE FORMATION OF HEALTH CARE LANDSCAPE OBJECTS

The article reveals the existing methodological principles of the formation of landscape objects that have significant potential for recovery. The relevance of the topic is due to the complication of the demographic situation, the increase in the number of people in need of rehabilitation due to injuries received during the Russian aggression, the exacerbation of the psychological and physical state of the population during this period, increased aggressiveness, anxiety and depressive states of the body, post-traumatic stress disorders. The authors raised the issue of creating new objects for the recovery of the population of Ukraine – special open green spaces in the structure of the city with the appropriate landscape and structural and functional organization. They are able to ensure recovery processes and, thus, contribute to achieving the goal of sustainable development “Good Health”. Therefore, the purpose of this work is to analyze and systematize scientific approaches, theories, and concepts related to this problem. Analysis of recent studies and publications has shown that the ways of architectural and landscape formation of health landscape complexes is insufficiently studied. Their relevance confirms the need to develop a theoretical basis and methodological principles for the implementation of the objects under study. Scientists have proven that the surrounding environment, living space, has a significant impact on the formation of a person, his sense of security, reliability, comfort and coziness - essential components of his psychological health. The natural environment has significant potential for reducing human fatigue, restoring the working capacity of his body, improving breathing, preventing the development of a number of diseases and disorders, including psychological ones.

The study showed that the issues of improving human health by increasing contact with nature and forming special landscape conditions for interaction with it require an interdisciplinary approach and lie in the plane of a number of scientific fields - fundamental with its natural and humanitarian components, health care, architectural and urban planning. Scientists from various fields of activity have come to the conclusion that the landscape factor has a significant positive effect on the state of the human body, in particular – its cardiovascular system, respiratory tract, hematopoietic system, higher nervous system, gastrointestinal tract functions. These results were achieved by integrating the natural environment (landscape features,

terrain relief, vegetation, natural water elements) and domestic animals into the human life process by interacting with them through the respiratory tract, sensory organs, touch, etc. (during a walk, moderate physical activity, etc.). Human health is a state of not only physical, but also psychic, mental, social and spiritual well-being, therefore, health landscape objects are purposefully designed to encourage passive and/or active interaction between people and the healing properties of nature.

Keywords: landscape object; complexes; health care; methodological principles; sustainable development goals.

REFERENCES

1. Tsili staloho rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf> (data zvernennia: 15.10.2025) {in Ukrainian}
2. Zakon Ukrainy «Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (data zvernennia: 15.10.2025) {in Ukrainian}
3. Zakon Ukrainy «Pro ozdorovlennia ta vidpochynok ditei». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text> (data zvernennia: 15.10.2025) {in Ukrainian}
4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro sotsialnyi proiekt "Aktyvni parky – lokatsii zdorovoi Ukrainy": Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 07.04.2021 r. № 326: stanom na 25 sich. 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2021-p#Text> (data zvernennia: 15.10.2025) {in Ukrainian}
5. Zinchenko N.O. Liudyna, pryroda ta medytsyna v epokhu postsuchasnosti. Hileia. Naukovyi visnyk. 2017. Vypusk 118 (№3). S. 211-213 {in Ukrainian}
6. Baibak D., Dreval I. Developing a Network for Physical Activity as a Component of Smart Growth in Post- War Ukraine. Smart Technologies in Urban Engineering: Proceedings of STUE-2023. 2023. Vol. 808. P. 109–120. DOI: 10.1007/978-3-031-46877-3_10 {in English}
7. Baibak D.O. Rol sportyvno-dozvillievvykh kompleksiv v pidvyshchenni fizychnoi aktyvnosti ta zdorovia ukraintsiv. Aktualni problemy, priorytetni napriamky ta strahetii rozvytku Ukrainy: materialy I Mizhnar. nauk.-prakt. onlain-konf., m. Kyiv, 15 berez. 2021 r. / ITTA. Kyiv, 2021. S. 36–38 {in Ukrainian}
8. Makdonald Hibson Zh., Rodrihes D., Dennerlein T., i in. Prohnozuvannia vplyvu miskoho dyzainu na fizychnu aktyvnist i zdorovia naseleння: tematychno doslidzhennia. Health & Place. 2015. (35). C. 79–84 {in Ukrainian}

9. Perry M.A., Devan H., Fitzgerald H., Han K., Liu L.T., & Rouse J. Accessibility and usability of parks and playgrounds. *Disabil Health* 2018.Vol. 11, no. 2. P. 221–229. DOI: 10.1016/j.dhjo.2017.08.011 {in English}
10. Hrynova V. Do pytannia pro vplyv zvukiv pryrody na emotsiinyi stan liudyny. *Problemy vidtvorennia ta okhorony bioriznomanittia Ukrainy: materialy Vseukr.nauk.-prakt.konf.*, m. Poltava, 14 kvitnia 2016 r. Poltava, 2016. S. 172-174 {in Ukrainian}
11. Ivanochko U.I., Dmytriv R.V. Psykholohichni aspekty arkhitektury yak faktor u pidtrymstsi psykhichnoho zdorovia viiskovykh pislia voiennykh travm: analiz zakordonnoho dosvidu. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia*. Vypusk 72. 2025. S. 346-360. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.346-360> {in Ukrainian}
12. Chia K. Rashid, Ali O.M. Sharbazhery, Mihraban O. Mustafa. Therapeutic Gardens in Psychological Hospitals Between Reality and Requirements - A Case Study in Sulaimani city. *Tikrit Journal for Agricultural Sciences*. September 2022. P. 98-112. <https://doi.org/10.25130/tjas.22.3.12> {in English}
13. Smyk H.K. *Znaidesh v roslyni poriatunok*. Kyiv: Znannia, 1992. 62 s. {in Ukrainian}
14. Volodarets S.O. Sanuiucha funktsiia derevnykh roslyn kultur fitotsenoziv urbanizovanoho seredovyscha: dys. ...kand. biol. nauk: 03.00.16. Vinnytsia, 2016. 214 s. {in Ukrainian}
15. Feshchenko P.I. *Tselebnie svoistva prirodi*. Kiev: Urozhai, 1990. 168 s. {in Russian}
16. Stoiko S.M., Tretyak P.R. *Priroda – Stikhiya – Chelovek*. Lvov: Vishcha shkola. 1983. 120 s. {in Russian}
17. Miziuk R. Doslidzhennia protymikrobnoi aktyvnosti kulyvovanykh i dykorostuchykh likarskykh roslyn Halychyny vidnosno osnovnykh zbudnykiv hniino-septychnykh infektsii: dys. ... kand. med. nauk: 03.00.07. Ivano-Frankivsk, 2016. 175 s. {in Ukrainian}
18. *Fitoergonomika / Ivanchenko V.A., Grodzinskii A.M., Cherevchenko T.M. i dr., pod red. akad. AN USSR Tsent. resp. botan. sad*. Kiev: Naukova dumka. 1989. 296 s. {in Russian}
19. Derevianko T. Protymikrobni vlastyvoli biohennykh letkykh orhanichnykh rehovyn derevnykh roslyn. *Biolohiia ta ekolohiia*. 2019. Tom 5. № 1. S. 107-112. <https://doi.org/10.33989/2414-9810.2019.5.1.195128> {in Ukrainian}
20. Ilchenko L.A., Mylnikova O.O. Vydove riznomanittia ta zhyttievyi stan dendroflory klinichnoi likarni AT «Ukrainska zaliznytsia» m. Dnipro. *Naukovi dopovidi NUBiP Ukrainy*. № 1/107, 2023. URL:

[https://doi.org/10.31548/dopovidi.1\(107\).2024.023](https://doi.org/10.31548/dopovidi.1(107).2024.023) (data zvernennia: 15.10.2025)
{in Ukrainian}

21. Clare Cooper Marcus, Naomi Sachs. *Therapeutic landscapes: an evidence-based approach to designing healing gardens and restorative outdoor spaces*. New Jersey: Wiley. John Wiley & Sons. 2013. 336 p. {in English}

22. Daniel Winterbottom, Amy Wagenfeld. *Therapeutic Gardens: Design for Healing Spaces*. Portland: Timber Press. 2015. 324 p. {in English}

23. Gayle Souter-Brown. *Urban health: applying therapeutic landscape design. Methods, design, strategies and new scientific approaches / Therapeutic landscape design (Springerbriefs in applied sciences and technology)*. Milan: Springer. 2023. 136 p. {in English}

24. Sue Jeffries. *Designing, Planting and Using a Therapeutic Garden*. The Crowood Press. 2023. 112 p. {in English}

25. Onufrii Ya., Lukashchuk H. *Terapiia sadom: yak zasobamy landshaftnoi arkhitektury vplyvaty na mentalne zdorovia pid chas viiny*. *Visnyk Natsionalnoho universyteu «Lvivska politehnika»*. Serii: Arkhitektura. 2025. Vypusk 7. Nomer 5. S. 111-120. <https://doi.org/10.23939/sa2025.02.111> {in Ukrainian}

26. Kovalska H.L., Obynochna Z.V. *Osoblyvosti planovalnoi orhanizatsii sensorного sadu pry reabilitatsiinykh tsentrakh*. *Arkhitekturnyi visnyk KNUBA*. 2019. Vypusk 17-18. S. 290-299 {in Ukrainian}

27. Ruban L., Dreval I. *Naukovi pidkhody shchodo orhanizatsii «blakytnoi zelenoi» infrastruktury mista v umovakh zminy klimatu*. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. 2023. Vypusk № 84. S. 309-321. DOI: 10.32347/2076-815x.2023.84.309-321 {in Ukrainian}

28. Shevchenko L. *Ekolohichni aspekty landshaftnoho dyzainu miskoho seredovyscha / Ecological aspects of landscape design of the urban environment*. *Problemy rozvytku miskoho seredovyscha*. 2010. Vyp. 3. S. 190-193 {in Ukrainian}

29. Shevchenko L.S., Novoselchuk N.Ie. *Pryiomy landshaftnoho dyzainu postindustrialnoho seredovyscha*. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*, 2023. Vyp. 84. S. 424-434. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2023.84.424-434> c

30. Shevchenko L. *Landscape objects: from aesthetic pleasure to healing*. *Abstracts of XXXII International Scientific and Practical Conference*. Prague, Czech Republic. Pp. 5-9 {in English}

31. Gehl J. *Cities for people*. Washington D.C.: Island Press. 2010. 288 p. 5-9 {in English}

-
32. Casagrande Marco. Community Gardens of Taipei. URL: https://www.researchgate.net/publication/372078763_COMMUNITY_GARDEN_S_OF_TAIPEI (дата звернення: 15.10.2025) {in English}
  33. Benessaiah K., Chan K. Re-connecting to nature amidst crisis: Mobilities, livelihood transformations, and land management in the greekback-to-the-land trend. *People and Nature*. 2023. 5 (1), 1–22. DOI: 10.1002/pan3.10546 {in English}
  34. Ulrich R. View through a window may influence recovery from surgery. *Science*. 1984. Volume 224. Issue 4647. Pp. 420-421 {in English}
  35. Applrton J. *The Experience of Landscape*. New York: John Wiley & Sons. 1975. 573 {in English}
  36. Kaplan R., Kaplan S. *Experience of Nature: A Psychological Perspective*. New York: Cambridge University Press. 1989. 368 p. 421 421 {in English}
  37. Niedenthal P., Setterlund M., Jones D. *Emotional Organization of Perceptual Memory*. New York: Academic Press. 1994. Pp. 237-242 {in English}
  38. Korhut V.V. *Liky navkolo nas*. Kyiv: Zdorovia, 1973. 448 s. {in Ukrainian}

DOI: 10.32347/2076-815x.2026.91.338-352

УДК 719

к. т. н., доцент **Апостолова-Сосса Л.О.**,
lasossa@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4273-8885,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПОСИЛЕННЯ МІСЬКОЇ СТІЙКОСТІ ЗАСОБАМИ ПРОСТОРОВОГО ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Планування розвитку територій в умовах криз потребує перегляду підходів, спрямованих на посилення міської стійкості. Особливо важливим цей аспект стає в умовах військової загрози, з якою стикнулися українські міста. Необхідність відповісти викликам воєнного часу, зокрема, адаптація до життя в умовах війни і необхідність відбудови зруйнованих поселень потребують оновлення стратегій і документації просторового планування. Виникає питання, як і на якому рівні забезпечити широке впровадження аспектів міської стійкості в стратегічному і просторовому плануванні в Україні. В статті проаналізовано структуру документації стратегічного і просторового планування. Відзначено, що створення окремих видів планувальної документації, спрямованих на врахування аспектів міської стійкості може ускладнювати процеси планування, особливо у складних і непередбачуваних умовах військової загрози. Надано рекомендації щодо можливості врахування аспектів міської стійкості в різних видах планувальної документації стратегічного і просторового характеру. Запровадження аспектів міської стійкості в планувальну документацію закладатиме основи для подальшого стійкого розвитку міст і громад.

Ключові слова: просторове планування; стратегічне планування; міська стійкість; міське планування; відбудова; стійкий розвиток; виклики воєнного часу.

Постановка проблеми. За останні десятиліття тема міської стійкості привертає увагу і набуває більшого значення в колах дослідників та фахівців, що займаються міським плануванням і управлінням міським розвитком [1]. В її основі лежить здатність міста до відновлення в процесі перенесення значних труднощів економічного, фізичного, соціального або іншого характеру. Досягнення міської стійкості вважається однією з основних цілей міського планування [5]. Саме поняття міської стійкості має багато варіантів визначень [1, 3], втім, ці визначення виділяють як основну характеристику стійкого міста його здатність відновлюватися. Так, за визначенням UN-Habitat (2018), стійке

місто може адаптуватися і відновлюватися після потрясінь і стресів, адаптуючись і трансформуючись у напрямку сталого розвитку.

Виходячи з цього, питання посилення міської стійкості є особливо актуальним для міст, що переживають гострі кризові періоди. Кризою, яка особливо сильно підкреслила необхідність запровадження особливих підходів до міського розвитку, стала пандемія COVID-19, яка призвела до серйозних проблем в сфері охорони здоров'я, мобільності, а також і в економічній та соціальній сферах. Це спонукало уряди до пошуку способів зробити міста більш стійкими, а фахівців спонукало запроваджувати підходи до планування міст, спрямовані на підвищення міської стійкості. В Німеччині такою відповіддю на кризу стала розробка відповідних рекомендацій в рамках документу Memorandum 'Urbane Resilienz' (2021).

До переліку основних викликів сьогодення, з якими стикаються європейські міста, відносяться екологічні проблеми, загрози збереженню біорізноманіття, адаптація до кліматичних змін, пандемії, економічні і соціальні кризи [6]. Така ситуація була характерна і для українських міст до початку російського вторгнення. Специфіка української проблематики доповнювалась проблемами, коріння яких сягало радянського періоду, зокрема економічні кризи, соціальні проблеми, як от безробіття, депопуляція, поганий стан і зношеність житлового фонду та інфраструктури тощо. В Україні криза пандемії з початком повномасштабного російського вторгнення у 2022 році посилилась воєнною загрозою. Переважна більшість українських міст з того часу перебувають у перманентному гострому кризовому стані. Їх мешканці вимушені щоденно долати виклики війни і адаптуватись до швидкоплинних змін безпекової ситуації. Війна поглибила багато з вище зазначених проблем. Зокрема, через масштабні руйнування погіршився стан інфраструктури життєзабезпечення і забудови, небезпека обстрілів викликала значну внутрішню та зовнішню міграцію, внаслідок вище перелічених факторів посилилась житлова криза [7].

Міста під час війни стикаються з особливими труднощами, не всі з яких можуть бути подолані в короткостроковій або середньостроковій перспективі. Зокрема, такими труднощами є подолання наслідків масштабних руйнувань забудови та інфраструктури внаслідок ракетних атак і масованих обстрілів, замінування, забруднення середовища через техногенні катастрофи (підриви дамб, витоки хімічних речовин, пожежі на значних площах тощо), спровоковані воєнними діями. Війна спричиняє масовий відтік населення через небезпечні умови проживання і неможливість ведення продуктивної економічної діяльності. В той же час досвід українських міст свідчить про те, що навіть в населених пунктах неподалік від лінії фронту продовжують жити люди. Міста в

тилу не зважаючи на небезпеку ракетних і дронівих атак адаптуються до зовнішніх обставин і підтримують міський спосіб життя та економічну активність. Виходячи з цього, твердження про необхідність посилення превентивних стратегій в плануванні міського розвитку, пов'язаних з підходами до оновлення міст [6] є цілком актуальним.

Особливостями кризи воєнного часу є постійна невизначеність ситуації через відсутність безпеки і непередбачуваність військових операцій. Втім, це не означає, що планування не потрібне. Під час періоду воєнного стану, який наразі в Україні триває вже більше трьох років, міста повинні адаптуватися до фактичної ситуації і їх мешканці не можуть чекати, поки ситуація докорінно зміниться. Їх потреби мають вирішуватись тут і зараз. Це підтверджує дослідження, проведене аналітичним центром Cedos (2024). Значна частина його учасників зазначала, що протягом другого року повномасштабної війни вони адаптувалися до умов війни і повернулися до звичного способу життя. Також деякі учасники дослідження висловлювали думку про доцільність відновлення інфраструктури і забудови в містах, віддалених від лінії фронту, а також підкреслювали важливість планування відновлення і опрацювання принципів і підходів до відбудови. Для щоденного функціонування міста під час воєнного стану існує необхідність освоєння або зміни функціонального призначення певних територій для цивільних і воєнних потреб, будівництва або відновлення об'єктів інфраструктури, покращення умов життя і підвищення безпеки для мешканців. Все це повинно відбуватись в правовому полі, без хаосу і порушень законодавства. Свідченням цього є те, що в 2023 році розпочалася активна розробка Комплексних плани просторового розвитку території територіальних громад [13] – нового виду містобудівної документації, який з'явився після внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» [24] та Земельного кодексу [21] у 2020 році. Отже, міське планування потрібне, втім, екстремальні умови існування передбачають вироблення особливих підходів до нього.

Основною проблемою в сфері планування в такий період є те, що довгострокове планування стає майже нездійсненною задачею. В першу чергу немає розуміння, як скоро завершиться війна, і коли будуть зняті обмеження воєнного часу. Кожен день пролонгації військових дій приносить нові руйнування інфраструктури і житла, відбуваються постійні міграції населення, як внутрішні, так і зовнішні. Також відбувається переміщення продуктивних сил, коли виробництва переміщують свої потужності в більш безпечні регіони країни. Це, в свою чергу, викликає зміни на ринку праці і впливає на економічний стан регіонів. Фокус в плануванні для органів місцевого самоврядування при цьому змінюється на короткострокове планування. Значна

частина планованих заходів має ургентний характер, як то подолання наслідків руйнувань, створення резервних комунікацій, переоблаштування вцілілих будівель під нові функції або створення умов для життєдіяльності мешканців в підземному просторі. Нехтування вимогами безпеки або надійного постачання, як і недостатньо серйозна оцінка можливих ризиків військової агресії, зокрема в сфері планування заходів цивільної оборони, може мати дуже негативні наслідки [9]. Це потребує зміни традиційних підходів і зміщення фокусу уваги в плануванні на посилення міської стійкості. Цього можна досягти за рахунок поступового зміцнення окремих складових міської системи. Для дієвого впровадження заходів з посилення міської стійкості необхідно враховувати ці аспекти на різних рівнях стратегування міського розвитку і міського планування. Комплексний та інтегрований підхід до планування на різних рівнях з акцентом на посилення міської стійкості матиме дійсно позитивний ефект, запобігатиме занепаду міст і сприятиме міському розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міської стійкості (urban resilience) та просторового планування в умовах сучасних криз привертало увагу як вітчизняних, так і закордонних науковців. Зокрема, теоретичне підґрунтя та концептуалізація поняття стійкості міст представлені у працях S. Meerow, J.P. Newell, M. Stults [1], а також у дослідженнях L. Vasilevska та M. Slavkovic [3]. Вплив кліматичних змін на міську стійкість висвітлено у роботі R. Leichenko [2].

Методологічні аспекти та інструменти посилення стійкості міст розроблені експертами UN-Habitat, а стратегії превентивного планування та моделі стійких міст досліджували T.J. Campanella, D.R. Godschalk [5] та D. Kurth [6]. Особливої актуальності в сучасних умовах набувають дослідження просторового планування в Україні в контексті викликів воєнного часу та повоєнного відновлення, що відображено у працях А. Мартина, а також у дослідженні О. Анісімова, М. Смирнової та Є. Дулько [13].

Питання захисту цивільного населення та аналіз життєдіяльності міст і селищ під час війни висвітлені у дослідженнях В. Березуцького та Н. Березуцької [9]. Соціальний досвід переживання повномасштабної війни українським суспільством ґрунтовно аналізується у звітах дослідницького центру Cedos, а соціально-економічні та гуманітарні наслідки агресії детально розглянуті колективом авторів під керівництвом О. Піщуліної. Формування потенціалу міської стійкості на прикладі конкретних міст (зокрема Славутича) досліджено у праці О. Дронової та О. Кононенка [15].

Важливими для розуміння принципів сталого управління міськими системами для забезпечення спільного блага є міжнародні документи, зокрема Меморандум «Urbane Resilienz» [8], Нова Лейпцизька хартія [23].

Метою публікації є аналіз документації просторового і стратегічного планування для визначення шляхів включення в процеси планування розвитку міст заходів щодо посилення міської стійкості.

Основна частина.

На теперішній час процеси планування розвитку територій в Україні відбуваються через розроблення документів стратегічного планування державної регіональної політики, документів реалізації державної регіональної політики і відновлення та містобудівної документації. Ці документи в сукупності дозволяють приймати рішення стратегічного, тактичного і оперативного характеру при управлінні розвитком міст і громад, які відносяться до місцевого рівня планування.

Стратегічне планування спрямовано на вироблення обґрунтованих рішень щодо розвитку території, визначення візії для території та способу її досягнення. Для стратегічного планування територіальних громад в Україні використовується методологія, розроблена експертами програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» [20]. Згідно з цією методологією сталий розвиток і соціальна інтеграція визначені як основні принципи місцевого розвитку. Виходячи з того, що міська стійкість є складовою сталого розвитку, її аспекти мають також бути включені до стратегічних документів.

На державному рівні стратегічне планування в Україні регулюється Законом «Про засади державної регіональної політики» [16]. До документації стратегічного планування на місцевому рівні належить Стратегії розвитку територіальних громад, Концепції інтегрованого розвитку території територіальних громад [24] і Стратегії розвитку міст. З документами стратегічного планування пов'язані документи реалізації державної регіональної політики. До таких документів відносяться плани заходів з реалізації стратегій розвитку територіальних громад, програми економічного і соціального розвитку міст, плани і програми відновлення. Зазначені документи стратегічного планування зазвичай не містять просторової компоненти і мають узгоджуватися з відповідною містобудівною документацією.

Документи стратегічного планування можуть ставати важливим інструментом для посилення міської стійкості. Так, в дослідженні [15] йдеться про вплив стратегічних документів на формування потенціалу міської стійкості для Славутича – міста енергетиків біля Чорнобильської атомної станції. До переліку загроз стійкості міста входили закриття атомної станції та дефіцит робочих місць для висококваліфікованих кадрів. Стратегічним планом соціально-економічного розвитку м. Славутича до 2020 року було надано пріоритет при створенні нових робочих місць інноваційним виробництвам і

діяльності, що пов'язана з експлуатацією атомних електричних станцій. Такі кроки мали запобігати відтоку з міста кваліфікованих фахівців.

Новим інструментом стратегічного планування для України є концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади [24], введена в законодавче поле у 2020 році. Ці нововведення стали результатом співпраці між Україною та Німеччиною в сфері планування розвитку територій і базується на цілях Лейпцизької Хартії. Концепція інтегрованого розвитку визначає довгострокові, міждисциплінарні, просторові та соціально-економічні пріоритети розвитку території, і є вихідними даними для розроблення містобудівної документації на місцевому рівні на принципах сталого розвитку. Цей документ стратегічного планування має відповідати державним і регіональним програмам розвитку. Про необхідність доповнення інтегрованих концепцій міського розвитку аспектами стійкості міст зазначає у своїй публікації [6].

Просторове планування в Україні регулюється Законом «Про регулювання містобудівної діяльності». Слід зазначити, що на теперішній час термін «просторове планування» в українському законодавстві не використовується, натомість в Законі [24] вживається словосполучення «містобудівна діяльність», яке має більш широкий контекст, і включає в себе планування, забудову та інше використання територій, розробку містобудівної документації, збереження пам'яток культурної спадщини, розробку правових актів, норм і стандартів, захист середовища від шкідливого впливу техногенних і соціально-побутових факторів, небезпечних природних явищ, контроль за дотриманням законодавства, підготовку кадрів та іншу діяльність. Термін «просторове планування» фігурує лише в проєкті Закону «Про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».

Згідно з Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» містобудівна документація являє собою текстові і графічні матеріали, якими регулюються планування, забудова та інше використання територій, а структура містобудівної документації має три ієрархічні рівні: державний, регіональний і місцевий [24]. До місцевого рівня відноситься планування на рівні територіальних громад і населених пунктів (міст і селищ). На цьому рівні відбувається самоорганізація на місцях для подолання кризових явищ і загроз. Зміни підходів до застосування поняття міської стійкості свідчать про особливу важливість застосування цих принципів саме на місцевому рівні.

Містобудівна документація на місцевому рівні згідно Закону «Про регулювання містобудівної діяльності (2011) представлена такими документами, як: Комплексні плани просторового розвитку території територіальної громади (в т.ч. зонінг), Генеральні плани населених пунктів (в

т.ч. зонінг та історико-архітектурний опорний план) і Детальні плани територій. Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади визначає планувальну організацію і функціональне призначення території, основні принципи і напрями формування системи громадського обслуговування, дорожньої мережі, інфраструктури, збереження культурної спадщини, а також послідовність реалізації рішень. Генеральний план населеного пункту визначає принципові вирішення розвитку, планування, забудови та іншого використання території населеного пункту і деталізує положення комплексного плану. Детальний план території деталізує положення генерального плану або комплексного плану та визначає планувальну організацію і розвиток частини території без зміни функціонального призначення цієї території [24]. Слід зазначити, що між документацією планування розвитку територій встановлено ієрархічні відносини [13]. Так, документи місцевого рівня мають враховувати державні інтереси та планувальні рішення документації вищих, державного та регіонального, рівнів.

До складу всіх видів містобудівної документації входить стратегія просторового розвитку території, яка містить пропозиції щодо перспективи розвитку територіальної громади та населених пунктів [14]. Стратегія просторового розвитку має базуватися на стратегічних та операційних цілях розвитку території, визначених документацією стратегічного планування, зокрема, такою, як Концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади та стратегія розвитку території. Такий зв'язок між документами дає можливість інтегрувати питання міської стійкості до містобудівної документації. В той же час при розробці стратегії просторового розвитку у складі містобудівної документації також варто застосовувати підходи щодо посилення міської стійкості. Це дозволить на стадії планування розвитку територій закладати основи для подальшої розбудови стійкості міст. Взаємозв'язок між документами стратегічного планування і містобудівною документацією на місцевому рівні показано на рис. 1.

Аналізуючи систему стратегічного і просторового планування в Україні слід відзначити її розгалуженість і наявність великої кількості різноманітних документів. Виходячи з цього можна зробити висновок про те, що поява додаткових нових документів в цій системі може ускладнювати процеси планування, особливо в умовах воєнного часу, коли спостерігається брак будь-яких ресурсів.

Міське планування в умовах тривалого воєнного періоду відбувається в особливих умовах. На початковому етапі війни всі планувальні заходи заморожуються, а подекуди здаються взагалі недоречними, адже всі зусилля спрямовуються на боротьбу. Втім, з плином часу і переходом війни в

довготривалу фазу відбувається поглиблення соціально-економічної та гуманітарної кризи, що приводить до розуміння необхідності пошуку виходу з неї за рахунок вироблення стратегічних підходів і планування [11].

Рис. 1. Схема взаємозв'язку між документами стратегічного планування і містобудівною документацією на місцевому рівні.

В той же час основною проблемою планування розвитку міст під час війни є невизначеність, яка ставить під сумнів доцільність створення довгострокових стратегій розвитку. Бойові дії, окупація або триваючі масштабні руйнування в містах можуть суттєво знижувати реалістичність реалізації планів щодо їх розвитку. До таких факторів невизначеності відноситься неможливість фіксації існуючого стану забудови або середовища через обмеження на фізичний доступ і дослідження. Обмеження і заборони можуть бути спричинені активними бойовими діями, окупацією частини територій, замінуванням, використанням окремих ділянок для потреб військових. З іншого боку, досвід другої світової війни свідчить про те, що навіть наймасштабніші руйнування не є підставою відкладати плани відновлення міст. Свідченням цього є рішення щодо планування відбудови міста Роттердам в Нідерландах, яке було прийнято через кілька днів після руйнівних бомбардувань [12]. В теперішніх умовах про необхідність побудови стратегії відновлення для України почали говорити ще в 2022 році, зокрема, у роботі Центру Разумкова [11]. В цій аналітичній роботі як один з факторів важливості розроблення стратегії зазначалася можливість спрямовувати дії і розуміти, що необхідно робити в той чи інший час. Тож, попри існуючі

перешкоди, зовсім виключати недоступні наразі території з планувального процесу не варто.

Для інших територій, зокрема, для тилкових міст, також існують проблеми при розробці стратегій розвитку, особливо довгострокових. Такі стратегічні документи для прийняття обґрунтованих рішень потребують проведення прогнозування, наприклад, демографічних показників. Мінлива ситуація перебігу війни робить таке прогнозування дуже умовним, особливо враховуючи брак достовірних даних через закриті державні реєстри і недоступність статистичної інформації через воєнні обмеження.

В часи, коли горизонт планування звужується і неможливо передбачити майбутнє, в міському плануванні на перший план виходять першочергові потреби по забезпеченню фізичної безпеки містян, захисту об'єктів критичної інфраструктури, підтримка функціонування економіки, зокрема, виробництва, та оборонні заходи. Головною задачею стає адаптація міст і громад до умов воєнного часу, а для територій, що постраждали від військової агресії такою задачею стає відновлення. Для їх вирішення оптимальним шляхом і буде використання стратегій, заснованих на підходах посилення міської стійкості. Такий підхід закладатиме підвалини для міського розвитку в період після завершення кризи. Актуальним питанням в даному випадку є те, на якому з етапів планування і в яку документацію закладати аспекти міської стійкості.

Специфічними українськими прикладами документів стратегічного планування в сфері відновлення є такі документи місцевого рівня, як Плани відновлення та розвитку територіальної громади. Ці документи відносяться до документації стратегічного планування. Згідно цих документів здійснюється відновлення територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України [16]. Програми та плани відновлення включають різні заходи і проєкти для відновлення та розвитку. Згідно Порядку розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів і планів відновлення та розвитку територіальних громад [17] такі програми мають включати індикатори виконання завдань та здійснення заходів. Це може сприяти дослідженню впливу різних заходів на посилення міської стійкості і зробити ступінь впливу вимірюваним.

Документами реалізації державної регіональної політики в сфері відновлення на місцевому рівні є Програми комплексного відновлення території територіальних громад [24]. Програма комплексного відновлення визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає комплекс заходів для забезпечення відновлення території, яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в якій сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші

кризові явища. Цей документ розробляється згідно з Порядком розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них [14]. Програма комплексного відновлення має базуватися на принципах справедливості і людиноцентризму, інклюзивності, екологічності, впроваджує раціональне просторове планування і має відповідати Цілям сталого розвитку України на період до 2030 року [19]. В переліку Цілей сталого розвитку України є пункт щодо забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів. До складу програми комплексного відновлення території входить план реалізації з переліком заходів та індикаторами їх реалізації.

Плани відновлення та розвитку і програми комплексного відновлення території повинні узгоджуватися між собою. Враховуючи те, що в обидва документи закладаються принципи і підходи до планування відновлення розвитку територій, до Програм комплексного відновлення і Планів відновлення та розвитку варто включати аспекти посилення міської стійкості як на рівні принципів і підходів, так і на рівні заходів. В оновленій документації стратегічного планування територій вже з'являються аспекти посилення міської стійкості, зокрема в контексті планування заходів щодо критичної інфраструктури. Зокрема, в Плані комплексного відновлення та розвитку Славутицької міської територіальної громади Вишгородського району Київської області на 2024-2027 роки [22] закладено завдання посилення стійкості критичної інфраструктури. Для Славутича, як колишнього мономістасупутника Чорнобильської атомної станції це питання є надзвичайно актуальним, оскільки пов'язано з безпекою не лише міста, а і всього європейського регіону. Але, звичайно, посилення міської стійкості має відбуватися не лише в контексті критичної інфраструктури. Безпека і цивільна оборона, адаптація до кліматичних змін, збереження природного середовища, інклюзивність, економічна активність, соціальна згуртованість – все це має розглядатися під кутом зору того, як запровадження рішень в цих сферах може зміцнити стійкість міст.

Висновки. Посилення міської стійкості в кризових періодах стає основою для забезпечення стійкого розвитку міст. Такі підходи є надзвичайно актуальними для українських міст і громад, які проходять процеси адаптації до умов воєнного часу та відбудови. В Україні ці підходи набувають розвитку і активного вивчення, та мають включатися до документації стратегічного планування як складова кожного стратегічного напрямку розвитку і оперативних заходів. Аспект посилення міської стійкості доцільно включати не лише в документацію стратегічного планування, а і в містобудівну

документацію, яка через складову стратегії просторового розвитку запроваджуватиме такі підходи в рамках рішень з планування і забудови територій. Створення окремих документів (програм або стратегій) для посилення міської стійкості не вважається доцільним, оскільки поява ще одного інструменту в і без того складній українській системі міського планування призведе до розпорошення уваги і зусиль на розробку великої кількості різноманітних планувальних документів, які частково дублюватимуть один одного. Окрема документація також може потребувати внесення змін до законодавства і розроблення механізмів її імплементації в існуючу систему стратегічного і просторового планування, що може надовго відтермінувати широке впровадження підходів щодо посилення міської стійкості в реальних умовах. В той же час існуючі програми і стратегії, в яких не враховані аспекти посилення міської стійкості, можуть бути переглянуті і відкориговані у відповідному напрямку. В містобудівній документації аспекти посилення міської стійкості можуть бути закладені в частині стратегії просторового розвитку, яка ґрунтується на рішеннях документації стратегічного планування. Для успішного впровадження підходів, спрямованих на посилення міської стійкості, необхідно приділяти велику увагу просвітницькій роботі серед фахових експертів, мешканців, та посадовців органів місцевого самоврядування. Координація всіх вище перелічених зусиль сприятиме оновленню підходів до планування розвитку українських міст в умовах війни, і може стати прикладом для інших територій, які стикаються з подібними проблемами.

Література.

1. Meerow, S., Newell, J.P. and Stults, M. (2015) 'Defining urban resilience: A review,' *Landscape and Urban Planning*, 147, pp. 38–49. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.011>.
2. Leichenko, R. (2011) 'Climate change and urban resilience,' *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), pp. 164–168. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2010.12.014>.
3. Vasilevska, L. and Slavkovic, M. (2023) 'Urban resilience: Definitions, understanding and conceptualization,' *Facta Universitatis - Series Architecture and Civil Engineering*, (00), p. 23.
4. UN-Habitat (2018) *City Resilience Profiling Tool: Methodology and Implementation steps*. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/10/CRPT-Guide-Pages-Online.pdf>.
5. Campanella, T.J. and Godschalk, D.R. (2012) 'Resilience,' in *Oxford University Press eBooks*, pp. 218–236. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195374995.013.0012>.
6. Kurth, D. (2022) 'City models and Preventive Planning Strategies for resilient cities in Germany,' *Urban Planning*, 7(4). <https://doi.org/10.17645/up.v7i4.5803>.
7. Мартин А.Г. (2023) Просторове планування в Україні: виклики воєнного часу та післявоєнного відновлення. *Planning and use of territories within the context of inclusive*

development: international scientific and practical conference, may 17-18, 2023. Kharkiv, 2023, 199-201.

8. Memorandum 'Urbane Resilienz': Wege zur robusten, adaptiven und zukunftsfähigen Stadt (2021).

9. Березуцький В., Березуцька Н. Аналіз захисту життя населення міст та селищ під час війни. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 8(8). [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-8\(8\)-51-64](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-8(8)-51-64).

10. Cedos (2024) Дослідження досвідів переживання повномасштабної війни українським суспільством: шоста хвиля. <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya-vijny-zvit-6-3.pdf>.

11. Піщуліна, О., Юрчишин В., Маркевич, К., Міщенко, М. та Добровольський, Д., (2022). Соціально-економічні та гуманітарні наслідки російської агресії для українського суспільства. Київ: Центр Разумкова. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf

12. Christiaanse, K. (2012) Rotterdam. Nai010 Publishers.

13. Anisimov, O., Smirnova, M. and Dulko, I. (2024) "Spatial Planning in Ukraine: 2023 Country Profile". Aalto University School of Engineering. doi: 10.5281/zenodo.10600560.

14. Мінрегіон України, (2022). Державні будівельні норми "Склад та зміст містобудівної документації на місцевому рівні» ДБН В.1.1-14:2021 [online]. https://e-construction.gov.ua/files/new_doc/2022-06-14/72e8c9b4-4204-40c1-ab41-7d4081ae55bf.pdf

15. Дронова О.Л., Кононенко О.Ю. (2019). Славутич: формування потенціалу стійкості міста в умовах сучасних викликів та загроз. Ukrainian Geographical Journal, 2019, 3(107), 22–36. <https://doi.org/10.15407/ugz2019.03.022>

16. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII: станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

17. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 28 грудня 1992 р. № 731 і від 18 липня 2007 р. № 950: Постанова Каб. Міністрів України від 20.11.2019 № 947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2019-п#Text>

18. Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них: Постанова Каб. Міністрів України від 14.10.2022 № 1159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-п#Text>

19. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

20. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні Europe Aid/132810/C/SER/UA», (2014). Київ.

21. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III: станом на 19 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

22. План Комплексного відновлення та розвитку Славутицької міської територіальної громади Вишгородського району Київської області на 2024-2027 роки [online], (2024). Славутич. <https://e-slavutych.gov.ua/news/1733833846/>

23. The New Leipzig Charter, (2020). https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/12-08-2020-new-leipzig-charter-the-transformative-power-of-cities-for-the-common-good_en

24. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI: станом на 19 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor **Liubov Apostolova-Sossa**,
Kyiv National University of Construction and Architecture

STRENGTHENING URBAN RESILIENCE THROUGH SPATIAL AND STRATEGIC PLANNING

Planning for urban development in times of crisis requires a review of approaches aimed at strengthening urban resilience. This aspect becomes particularly important in the context of the military threat faced by Ukrainian cities. The need to respond to the challenges of wartime, in particular, adapting to life in wartime and the need to reconstruct destroyed settlements, requires updating spatial planning strategies and documents. The question arises as to how and at what level to ensure the widespread implementation of urban resilience aspects in strategic and spatial planning in Ukraine. The article analyses the structure of strategic and spatial planning documents. It notes that the creation of separate types of planning documents aimed at taking into account aspects of urban sustainability can complicate the planning process, especially in the complex and unpredictable conditions of military threat. Recommendations are provided on the possibility of taking urban sustainability aspects into account in various types of strategic and spatial planning documents. The introduction of urban resilience aspects into planning documents will lay the foundation for the further sustainable development of cities and local communities.

Keywords: spatial planning; strategic planning; urban resilience; urban planning; recovery; sustainable development; wartime challenges.

REFERENCES.

1. Meerow, S., Newell, J.P. and Stults, M. (2015) 'Defining urban resilience: A review,' *Landscape and Urban Planning*, 147, pp. 38–49. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.011>. {in English}

2. Leichenko, R. (2011) 'Climate change and urban resilience,' *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), pp. 164–168. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2010.12.014>. {in English}
3. Vasilevska, L. and Slavkovic, M. (2023) 'Urban resilience: Definitions, understanding and conceptualization,' *Facta Universitatis - Series Architecture and Civil Engineering*, (00), p. 23. <https://doi.org/10.2298/fuace230630023v>. {in English}
4. UN-Habitat (2018) *City Resilience Profiling Tool: Methodology and Implementation steps*. <https://urbanresiliencehub.org/wp-content/uploads/2018/10/CRPT-Guide-Pages-Online.pdf>. {in English}
5. Campanella, T.J. and Godschalk, D.R. (2012) 'Resilience,' in *Oxford University Press eBooks*, pp. 218–236. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195374995.013.0012>. {in English}
6. Kurth, D. (2022) 'City models and Preventive Planning Strategies for resilient cities in Germany,' *Urban Planning*, 7(4). <https://doi.org/10.17645/up.v7i4.5803>. {in English}
7. Martyn A.H. (2023) *Prostorove planuvannia v Ukraini: vyklyky voiennoho chasu ta pisliavoiennoho vidnovlennia*. Planning and use of territories within the context of inclusive development: international scientific and practical conference, may 17-18, 2023. Kharkiv, 2023, 199-201. {in Ukrainian}
8. Memorandum 'Urbane Resilienz': Wege zur robusten, adaptiven und zukunftsfähigen Stadt (2021). {in English}
9. Berezutskyi V., Berezutska N. *Analiz zakhystu zhyttia naselennia mist ta selyshch pid chas viiny*. *Nauka i tekhnika sohodni*. 2022. № 8(8). [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-8\(8\)-51-64](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-8(8)-51-64). {in English}
10. Cedoss (2024) *Doslidzhennia dosvidiv perezhyvannia povnomasshtabnoi viiny ukrainskym suspilstvom: shosta khvylya*. <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennya-vijny-zvit-6-3.pdf>. {in Ukrainian}
11. Pishchulina, O., Yurchyshyn V., Markevych, K., Mishchenko, M. ta Dobrovolskyi, D., (2022). *Sotsialno-ekonomichni ta humanitarni naslidky rosiiskoi ahresii dlia ukrainskoho suspilstva*. Kyiv: Tsentrazumkova. https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_Gum.pdf. {in Ukrainian}
12. Christiaanse, K. (2012) *Rotterdam*. Nai010 Publishers. {in English}
13. Anisimov, O., Smirnova, M. and Dulko, I. (2024) "Spatial Planning in Ukraine: 2023 Country Profile". Aalto University School of Engineering. doi: 10.5281/zenodo.10600560. {in English}
14. Minrehion Ukrainy, (2022). *Derzhavni budivelni normy "Sklad ta zmist mistobudivnoi dokumentatsii na mistsevomu rivni» DBN B.1.1-14:2021*

[online]. https://e-construction.gov.ua/files/new_doc/2022-06-14/72e8c9b4-4204-40c1-ab41-7d4081ae55bf.pdf. {in English}

15. Dronova O.L., Kononenko O.Yu. (2019). Slavutych: formuvannia potentsialu stiikosti mista v umovakh suchasnykh vyklykiv ta zahroz. *Ukrainian Geographical Journal*, 2019, 3(107), 22–36. <https://doi.org/10.15407/ugz2019.03.022>. {in Ukrainian}

16. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 156-VIII: stanom na 1 sich. 2026 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>. {in English}

17. Pro vnesennia zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 hrudnia 1992 r. № 731 i vid 18 lypnia 2007 r. № 950: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 20.11.2019 № 947. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/947-2019-п#Text>. {in English}

18. Pro zatverdzhennia Poriadku rozroblennia, provedennia hromadskoho obhovorennia, pohodzhennia prohram kompleksnoho vidnovlennia oblasti, terytorii terytorialnoi hromady (yii chastyny) ta vnesennia zmin do nykh: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid 14.10.2022 № 1159. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1159-2022-п#Text>. {in English}

19. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>. {in English}

20. Metodolohiia stratehichnoho planuvannia rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad v Ukraini. «Pidtrymka polityky rehionalnoho rozvytku v Ukraini Europe Aid/132810/C/SER/UA», (2014). Kyiv. {in Ukrainian}

21. Zemelnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy vid 25.10.2001 № 2768-III: stanom na 19 hrud. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>. {in English}

22. Plan Kompleksnoho vidnovlennia ta rozvytku Slavutytskoi miskoi terytorialnoi hromady Vyshhorodskoho raionu Kyivskoi oblasti na 2024-2027 roky [online], (2024). Slavutych. <https://e-slavutyich.gov.ua/news/1733833846/>. {in English}

23. The New Leipzig Charter, (2020). https://ec.europa.eu/regional_policy/whats-new/newsroom/12-08-2020-new-leipzig-charter-the-transformative-power-of-cities-for-the-common-good_en. {in English}

24. Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 17.02.2011 № 3038-VI: stanom na 19 hrud. 2025 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>. {in English}